

Posudek oponenta disertační práce Jiřího ŠOUKALA
„Volný čas jako prostor pro seberealizaci v období 1918-1938 v českých zemích“
předkládané v roce 2021 na Ústavu hospodářských a sociálních dějin

Jiří Šoukal předložil disertační práci zaměřenou na téma volného času v prvorepublikových českých zemích, respektive v národně české společnosti. Vzhledem k rozsahu tematiky jde o odvážnou volbu, která je ovšem podložena předchozím dlouholetým badatelským zájmem a publikační činností autora, zejména zajímavou monografií o fenoménu letních bytů v období první republiky.

Dizertační práce je strukturována logicky v souladu s tematickým členěním textu. Po úvodní teoreticko-metodologické pasáži následuje přínosná kapitola o strukturování volného času v prvorepublikovém Československu. Autor podrobně popsal pravidelnost pracovního týdne a od něj se odvíjející penzum volného času, tak i roční cyklus rytmizovaný různými státními a jinými svátky, respektive dovolenou. Vlastní gros práce pak tvoří tři tematické kapitoly o volném čase tráveném 1) v přírodě, 2) provozováním nebo sledováním sportu, 3) v „říši fantazie“, tj. zejména sledováním filmů a četbou.

Problematika volného času v prvorepublikovém dvacetiletí je velmi obsáhlá a složitě strukturovatelná. Autor si vypomohl Maslowovým, původně psychologickým konceptem seberealizace, který se ukázal být vhodným analytickým nástrojem, byť v některých dílčích kapitolách by obdobně (nebo možná i lépe) posloužila kompenzační teorie volného času. Díky užití seberealizace jako osy narace se volný čas jeví nikoli jako okrajová forma lidské existence, ale jako svébytný prostor pro sebeuplatnění vedle sféry práce. Tři tematické sondy jsou zvoleny natolik vhodně, že text působí kompaktním, syntetickým dojmem. Samozřejmě lze najít řadu volnočasových aktivit, které byly tímto přístupem opomenuty. Nemá nicméně jít o encyklopedickou příručku, nýbrž o práci postihující charakteristické rysy a formy trávení volného času v klíčovém období let 1918-1938.

Už literatura k „dlouhému 19. století“ věnovala volnému času náležitou pozornost. Kromě citovaného sborníku ze 40. ročníku plzeňského symposia „Od práce k zábavě. Volný čas v české kultuře 19. století“ jde také o knihu M. Lenderové, T. Jiráňka a M. Mackové „Z dějin české každodennosti. Život v 19. století“ (s. 269-386), skutečný průlom a zmasovění řady volnočasových aktivit ale přinesla až první republika. Právem tak J. Šoukal píše o první republice jako o „laboratoři“ seberealizačních strategií v oblasti volného času (s. 16).

Logická struktura a konceptualizace nejsou jedinými pozitivy předložené dizertace. Autor prokázal znalost literatury i schopnost invenčně pracovat s širokým spektrem pramenů, včetně audiovizuálních. Těžiště výzkumu spočívalo zejména v analýze osobních fondů vybraných dobových aktérů a v extenzivní četbě vydaných i nepublikovaných vzpomínkových textů, případně korespondence.

Autorova kritika a interpretace splňují nároky kladené na disertační práci. Koncept seberealizace je užíván sice důsledně, ale nikoli dogmaticky. Po formální stránce je práce přehledná, jazykově vytříbená, pouze s občasnými anakoluty nebo jinými menšími gramatickými, stylistickými nebo typografickými chybami. Ty však vzhledem ke své relativně malé početnosti nemají vliv na celkovou kvalitu práce. Místy by bylo na místě nahradit spíše novinářský žargon a obecnou češtinu odborným jazykem („dělat z utkání adrenalin“, „dělat jenom fotbal“, „prohraný tým“ x „poražený tým“, „nezávazná“ x „nevázaná zábava“, „vyhazovat“ x „propouštět“ zaměstnance).

Faktograficky jsou všechny části dizertace dobře zvládnuty. V některých případech navazují na dlouholetý zájem autora o dějiny turismu. Jen výjimečně by bylo možno doplnit bibliografii ještě o další tituly. Alespoň zmínku by si zasloužila například práce Boruta Klabjana

o Čechách a Slovácích na Jadranu před rokem 1948. Na druhou stranu Jiří Šoukal využil řadu v české historiografii zatím nereflektovaných prací.

Stejně tak málo frekventované jsou drobné terminologické omyly. Například zkratka DTJ neoznačovala Dělnickou tělovýchovnou jednotu, nýbrž Dělnické tělocvičné jednoty (s. 178), předchůdcem fotbalového klubu Baník Ostrava nebyl SK Moravská Ostrava, nýbrž SK Slezská Ostrava (s. 248) a na straně 122 je hnutí reformy života kolem roku 1900 poněkud nelogicky dáváno do souvislosti s nastupující (?) modernizací. To jsou ale jen jednotliviny, které nijak nesnižují celkový přínos práce.

Zmíněný přínos dizertace spatřuji už v podrobném nastínění proměny rozsahu a struktury volného času v prvorepublikovém období, včetně různých diskuzí ukotvených ve specifickém sociálním zázemí jednotlivých společenských vrstev. Až překvapivě působí zjištění o pestrosti názorů na délku pracovního týdne, respektive debaty o délce pracovní doby obecně. Ty, jak se ukazuje, zdaleka neskončily zákonem o osmihodinové pracovní době zaměstanců z roku 1918. Představená různorodost představ o rozsahu volného času mj. také relativizuje některá paušální tvrzení o lineárním progresu volného času uváděná v literatuře. Zajímavou kapitolou dizertace je i líčení různých způsobů trávení jednotlivých svátečních dní v různých sociálních vrstvách.

Další silnou stránkou dizertace jsou tři vhodně zvolené sondy, jejich důkladné a přitom přehledné a čtivé zpracování. Práce působí proporčně, všem třem tematickým akcentům je věnována přiměřená pozornost. Jakkoliv by všechny mohly sloužit jako námět dizertační práce samy o sobě, je v nich řečeno to podstatné. Pochopitelně by bylo možné jednotlivé okruhy rozpracovat do monografického rozsahu. Autorovo líčení přesto nezůstává jen povrchním popisem. Naopak je dostatečně usazeno v nástinu dobového diskurzu.

První tematická kapitola (Seberealizace v přírodě) vychází z dlouhodobého výzkumného zájmu autora, aniž by byla jen mechanickým kompilátem už publikovaných studií. Protože řada z pojednávaných témat už byla monograficky zpracována (tramping, turistika, letní byty), považuji za originální vklad především pasáže o zahrádkářských koloniích jako ohlasu německých *Schrebergärten*.

Prozatím méně odborně probádanou problematikou je role sportu v každodennosti prvorepublikových aktérů. Jiří Šoukal dokázal tento nedostatek kompenzovat vlastním výzkumem. Za přínosné považuji nastínění atmosféry ve sportovních klubech, které vyvažují dosavadní převážně žurnalistické publikace zaměřené výhradně na výkonnostní stránku sportovního spolčování. Ještě masovějším fenoménem bylo sportovní diváctví. Autor správně relativizuje zažitě označení „pasivní sport“ poukazem na šíří významů a projevů fanouškovství v meziválečné společnosti.

Poslední tematická kapitola, „Říše fantazie“, je teoreticky nejnáročněji uchopitelným oddílem. Autor se opřel o postmoderní teoretiky, jako byli Roland Barthes nebo Umberto Eco. Nepochybně by bylo možno sáhnout i po pracích Rogera Chartiera. I tak je ale množství fazet, které Jiří Šoukal zohledňuje, dostatečně široké. Neulpívá ve svém líčení jen na kvantitativních ukazatelích divácké nebo čtenářské obliby, ale pokouší se také o interpretaci různých funkcí lektury a podívané. Obdobně jako v předchozích dvou kapitolách se tak úspěšně vyhýbá popisnosti a prezentuje faktograficky i teoreticky dostatečně fundovanou analýzu.

Vzhledem k už konstantované vysoké kvalitě práce, mohou případné výtky směřovat spíše k dílčím problémům. Autor sice hned v úvodu deklaruje, že se bude věnovat národně české části prvorepublikového Československa, reálně je ale záběr ještě o něco užší. Těžiště jednoznačně leží v Praze, která pochopitelně nabízela nejširší spektrum forem trávení volného času, respektive v Čechách. Zajímavé by bylo srovnání obou správních celků: existovala nějaká specifika v trávení volného času na Moravě a ve Slezsku? Stejně tak lze namítnout, že volný čas městského obyvatelstva zastiňuje v předložené dizertaci venkovskou populaci. To jsou však spíše náměty do rozpravy a deziderata budoucího výzkumu.

S formulovanými závěry souhlasím. Vyzdvihl bych snad jen jednu alternativní možnost výkladu, kterou autor sice zmiňuje – je si jí tedy vědom – ale nepokouší se ji rozpracovat. Jiří Šoukal píše i o ryze nahodilých faktorech při volbě forem trávení volného času. To poněkud relativizuje důslednou interpretaci volnočasových činností jako způsobů uskutečňování „seberealizačních strategií“. Strategie sugerují promyšlený, racionální postup, který je ale někdy do minulého dění spíše projektován historiografií přibližně ve smyslu *Geschichte als Sinnggebung des Sinnlosen* Theodora Lessinga. Když například dobový tisk provedl mezi mládeží průzkum, proč navštěvuje automobilové závody, nejčastěji zmíněnou motivací byla módnost – nápodoba přátel a známých. V podstatě iracionální pohnutky samozřejmě není jednoduché vysledovat – historiografie je postavena na logické výstavbě zápletky – v poslední době se nicméně zdá, že se o to chce dějepisceví alespon pokoušet. Svědčí o tom konjunktura studia emocí, ale také například bezcílného bloumání, zvlounství a flanérství velkoměstského člověka.

Závěrem lze shrnout, že předložená dizertace představuje fundovaný syntetický pokus o nastínění hlavních, respektive typických forem trávení volného času v provrepublicových českých zemích. Obdobně jako autorova práce s tematikou letních bytů by si předložená dizertace zasloužila vydání.

S ohledem na splnění veškerých odborných i formálních nároků **doporučuji dizertační práci k obhajobě** a kloním se ke klasifikaci **prospěl**.

V Opavě dne 12. listopadu 2021
doc. Mgr. Martin Pelc, Ph.D.
Slezská univerzita v Opavě